



Törekvések a világ tudásának egyetemes számbavételére Paul Otlet és Henri La Fontaine munkásságában

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella

A világ a századfordulón és a világbibliográfia

Norman Davis az Öreg Kontinens, Európa történetét áttekintő monográfiájában¹ az 1815 és 1914 közötti időszakot a „*Dynamo*” című és „*A világerőmű*” alcímű fejezetben mutatja be. Nem véletlenül. Az emberiség történetének ezt a korszakát – természetesen a köztörténet mozgalmas és meghatározó eseményei mellett – a tudományok, a technika és a tudományos infrastruktúra olyan mérvű fejlődése határozta meg, amely minden korábbit felülmúló dinamizmust eredményezett. A század jelentős technikai vívmányai a tudományok terén is számos felfedezést tettek lehetővé; „az érett alma könnyen lehull”², ahogyan a bibliometriai szakirodalom *Francis Galton* (1822–1911) megfogalmazását, vagy *Thomas S. Kuhn* paradigma-elméletét³ idézi. Úgyszintén a tudományos fellendülés másik megnyilvánulása a szakkiadványok, szakfolyóiratok számának növekedése. A tudósok eleinte a személyes, szóbeli vagy levelekben megteste-

sülő kapcsolattartás segítségével tudták csak az eszmecsere színterét biztosítani, a szakirodalom megjelenésével vált lehetővé a tudomány intézményesülése, de éppen a szakirodalom mennyiségi növekedése okozta a következő problémát: hogyan lehet a hatalmas szakirodalmi publikációs (és még jó darabig a kéziratos, illetve a nyomtatott és publikált közlemények mellett is megmaradó, sőt egyre nagyobb jelentőséggel bíró sűrű irodalmi) termést áttekinteni. Nagyon korán létrejöttek az első kéziratos, majd később a nyomtatott könyvjegyzékek. Magától értetődően igazi bibliográfiákról azonban csak a könyvnyomtatás megjelenése utáni időszakban beszélhetünk, így lehet *Konrad Gesner* a könyvészet egyik atyjának tekinteni, de még Gesner után is el kellett telnie pár évszázadnak addig, amíg a ’bibliográfia’ mai fogalma – tehát a pontos adatközlésű és a historia litterariától, az inkább irodalomtörténeti megközelítéstől eltérő

– értelmezése körvonalazódott és megerősödött. A terminus technicus elvi-elméleti meghatározásaként érdemes *Friedrich Adolf Ebert* definícióját idézni: „*A bibliográfia a szó legtágabb értelmében minden korszak és minden nemzet írásos relikviáival, illetve azok létrejöttének szempontjaival foglalkozó ismeretek összessége*”⁴, a „*tiszta bibliográfia*” azonban az irodalom „*codex diplomaticus-a, az irodalmi kultúra és tevékenység legbiztosabb fokmérője*”⁵, amely „*az irodalmat önmagában szemléli, és feladata megmutatni, hogy egyáltalán mi létezik*”⁶. (A tudományos és ismeretterjesztő irodalom mellett azonban nem szabad megfelekedni a szépliteratúráról sem, a számbavétel nem korlátozódott és nem korlátozódhat az ismeretközlő publikációkra.)

Bár az irodalomtermés alapvetően, de természetesen nem mindig exponenciális gyarapódása nem csupán a 19–20. század fordulójának időszakában – vagy akár manapság – keltette, kelti az információrobbanás érzését. „*Ennek a kornak egyik rákfenéje a könyvek túlzott elburjánzása. Annyira megfekszi ez már az ember gyomrát, hogy képtelen megemészteni azt a sok haszontalanságot, amit napról napra a világra hoznak. Ezeket a szavakat a zsörtölődő Barnaby Rich 1613-ban írta, ötven évvel az első tudományos folyóirat születése előtt. A tudományos folyóirat színrelépése ígérte a megváltást, a gyomor túltörmése vétkének végét.*”⁷ Úgyszintén az áttekinthetetlen információmennyiségben való eligazodást voltak hivatottak segíteni a 16. századi polgári magánkönyvtárak ún. facilitátorai, vagyis hivatásos (elő-)olvasói, akik tömörítvényeket, kivonatokat, idézetgyűjteményeket készítettek, tehát akikben már mindenképpen a későbbi dokumentáció ősforrásait kell tisztelnünk.⁸

Ahogy a visszakeresés megkönnyítése érdekében már a legkorábbi könyvgyűjtemények (és jegyzékek) is valamely – leggyakrabban tartalmi szempontú – rendbe sorolták az egyes egységeket, a tudományok differenciálódása és a gyűjteményt alkotó dokumentummennyiség

nagysága miatt egyre kifinomultabb módszerekre lett szükség.

A formai feldolgozásban a 19. század utolsó évtizedeiben az angol-amerikai (a testületi szerzőséget elfogadó és az anonimák címeinek mechanikus besorolását előíró), illetve a német (a korporációk szerző voltát tagadó és a grammatikai elvű címbesorolást preferáló) katalogizálási hagyomány már több könyvtár számára készült szabályzatokban manifesztálódott, sőt egyre inkább elméleti megalapozást is nyert.

A tartalmi feltárásban egyrészt az egyre részletesebb szakrendek, tudományfelosztások voltak már csak alkalmasak a nagy gyűjtemények áttekintésére, másrészt azonban a több tartalmi csoportba is besorolható vagy az új, interdiszciplináris kérdéseket tárgyaló könyvek, kiadványok szakozása mind több gondot okozott. Mindamellet az olvasói, könyvtárosi és raktári szektorokra, terekre tagolt könyvtármodell megjelenése és elterjedése lehetővé tette, hogy a filozófiai és a gyakorlati (könyvtári vagy könyvészeti) célú tudományfelosztások kettéválása után a gyűjtemény szellemi és fizikai rendje, a tartalmi csoportok és a tárolás, raktározás rendje szintén elkülönüljön egymástól. A német nyelvterületen alkalmazott számos differenciált raktározási és szakrend, például *Andreas Ernst August Schleiermacher* 1852-ben közzétett 25 főszakból és összesen 8838 alszakból, osztályból és alosztályból álló szisztémája⁹ sem hozott megoldást a problémákra, de az Országos Széchényi Könyvtár történetéből is jól ismert, úgynevezett müncheni rendszer sem bizonyult megfelelőnek. Az Ifjú Kontinens, Amerika könyvtárosai azonban jeleskedtek új metódusok kialakítása terén, jelen szempontból leginkább *Dewey* munkássága fontos (de nem lehet figyelmen kívül hagyni a 19. század végének másik karakterisztikus figuráját, *Charles A. Cutter* sem, aki többek között a terjeszkedő szakrendjével, raktározási rendszerével, a formai és tartalmi feltárást egyetlen egységben kezelő, a több szempontú visszakeresést előlegező szótárkatalogus-szabályzatával

és nem utolsósorban elméletalkotó tevékenységével írta be magát kitörölhetetlenül a könyvtár-tudomány históriájába). Melvil Dewey (1851–1931) 21 esztendőskorában álmolta meg rendszerét, amelynek első alkalmazására 1876-ban került sor az Amherst College könyvtárában; ugyanebben az évben bocsátotta közre először nyomtatásban is – még nem tizedes osztályozás néven. (Úgyszintén 1876-os a Cutter-féle szótárkatalógus szabályzat első kiadása.)

Egységesítési törekvések

A leíró és tárgyi katalogizálási gyakorlat egységessé tételére irányuló törekvések háttérben mindenekelőtt a könyvtárak közötti együttműködések szükségességének felismerése állt. A gazdaságosan és hatékonyan működő könyvtári együttműködés, a gyors és pontos információszolgáltatás alappillére az adott földrajzi területen (országban, vagy – majd később az egyetemes bibliográfiai számbavétel célját szem előtt tartva – a világon bárhol), illetve valamely szakterületen megjelent és különféle gyűjteményekben található dokumentumokról való bibliográfiai tájékoztatás biztosítása. Ez azt jelenti, hogy a könyvtáraknak nemcsak saját gyűjteményüket kell katalógusuk segítségével tükrözni, hanem a saját állományból ki nem elégíthető olvasói igényekre válaszolva a kívánt forrás lelőhelyét szintén kell tudniuk közölni, vagyis más bibliotékák dokumentumbázisáról is szükséges lehet a tájékoztatás. Mindazonáltal szakmánk korábbi jeles művelői a nyomtatásban közzétett könyvtári katalógusokat és a bibliográfiákat a saját gyűjteményükben meglévő dokumentumok katalógustételeinek forrásaként is fel tudták használni. Ezeknek a céloknak a rendelkezésre álló anyagi, technikai és módszerbeli eszközöknek függvényében egyrészt a nagy könyvtárak nyomtatott katalógusai, később pedig a központi, valamint manapság a közös(en épített), a jelenlegi szóhasználattal – helyesen vagy helytelenül – osztott vagy közös katalógusok felelhetnek meg.

Központi katalógusok, központi céduellaállítás

A központi katalógusok és ehhez kapcsolódóan a központi céduellaállítás a 19. századtól vált a könyvtári fejlesztések fontos területévé, hosszabb-rövidebb időn belül a rendszer meghatározó elemévé. Több könyvtár állományának központi helyen való nyilvántartására természetesen korábbi időkből is számos példát ismerünk.

Az Amerikai Egyesült Államokban a központi katalogizálás első szorgalmazója *Charles Coffin Jewett* volt, aki 1850-ben barátjának, *Henry Stevens*nek (a British Library amerikai beszerzésekkel foglalkozó munkatársának) írott levelében¹⁰ felvetette, hogy a British Library olyan standard katalógustételeket készítsen, amelyek nyomtatott cédulák alapjául szolgálhatnak, ezzel segítve elő a két ország katalogizálási együttműködését. A közös vállalkozás két központja a British Library és a Smithsonian Library (a Library of Congress része) lenne. Jewett talán nem is találhatott volna megértőbb és lelkesebb társat ötlete megvalósításához, hiszen Stevens nevéhez fűződik az 1868-as kézirat, majd 1872-ben nyomtatásban közzétett tervezet arról, hogy az ország teljes dokumentumállományát egy központi bibliográfiai irodának kellene feldolgoznia, majd a leírásokat könyvtárak és gyűjtők számára rendelkezésre bocsátania¹¹. Jewett nemzetközi együttműködést szorgalmazó nagyra törő tervei sajnos adminisztratív okok miatt, valamint anyagi és technikai források hiányában sikertelenek maradtak, mindazonáltal javaslata után rendszeresen napirendre került a központi katalogizálás kérdése a(z amerikai) szaksajtóban és a könyvtári grémiumok munkájában. 1872-ben a Publishers' Weekly tette közzé az új könyvek leírásait – ezeket több könyvtár fel is használta saját katalógusa építésénél. 1876-ban Melvil Dewey, az American Library Association (ALA) alapítója, a *Library Journal* hasábjain ismét felvetette, hogy a Library of Congress vállalja ma-

gára az országos központi katalógus készítését, sőt a munkához feldolgozási szabályzatot is alkotott¹². 1882-ben *W. K. Stetson* „Cooperation again” című tanulmányában ismételten központi katalógizálásra szólít fel, elemezve az egyes könyvtárakban duplikát munkafolyamatok elvégzésének hatásait¹³.

Végül – a szakma részéről további nógatók és néhány sikertelen kísérlet után – a „The Rudolph Indexer Company”¹⁴ és a Library Bureau együttműködésével 1893-ban kezdődött meg nyomtatott katalóguscédulák előállításának és szolgáltatása. (1897-től az ALA vette át e feladatot, 1901-től működött a Library of Congress nyomtatott céduellaellátó szolgálata. Erre a kezdeményezésre vezethető vissza a National Union Catalog is.)

A 19. század második felében Európában szintén többen foglalkoztak a központi feldolgozás, a nyomtatott cédulaforgalmazás és a nemzetközi bibliográfiai együttműködés kérdéseivel.

A *Magyar Könyvszemle* 1896-os évfolyamában olvasható összeállítás¹⁵ a nyomtatott katalóguscégula-készítés történetét dolgozza fel röviden. A cikk megemlékezik *Gustav Burchard* 1880-as indítványáról, mely szerint minden megjelent könyvhöz 5 darab katalóguscédulát kellene csatolni – azt már *Battezzati*, milánói könyvkereskedő is kimondta 1871-ben, hogy a központi feldolgozás a kiadóknak lenne leginkább érdekük. A már bevált német módszert javasolta *Hartwig* (1884-ben a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* című szaklap megalapítója), hogy a párizsi Bibliothèque Nationale nyomtatott katalógusa olyan formában jelenjen meg, hogy katalóguscédulákká szétvágható legyen. Mindazonáltal több ország már kicsit korábban belekezdett a központi feldolgozás és a katalógustételek forgalmazásának munkájába, Angliában 1861-ben, Hollandiában 1866-ban, Franciaországban pedig 1877-ben indult meg a rendszeres céduellaellátás¹⁶, német földön a központi feldolgozás egyik alapvető intézménye a porosz királyi könyvtár volt, amely *Friedrich Althoff*

(1839–1908) átfogó könyvtárpolitikai intézkedési részeként 1892-ben indította be a központi katalógizálást és a *Berliner Titeldrucke* néven ismertté vált központi szolgáltatást.

Az együttműködés keretei

A tudományos és szellemi életet egyrészt a pozitívizmus öröksége uralta, másrészt pedig a világ megismeréséhez szükséges egyetemes rendszerek – az emberi tudás teljességét áttekinthető logikai rendbe foglaló osztályozási és szakrendek, illetve a tudáshoz való (mindenkire kiterjedő, egyetemes) hozzáférést biztosító intézményrendszer szükségességének felismerése, valamint az ezen szisztémák megteremtésére irányuló törekvések. Így születtek meg az egyes szakmák képviselőit tömörítő egyesületek (jelen tanulmány témájánál maradván, a könyvtáros szervezetek Amerikában, Angliában, Németországban, hazánkban pedig – igaz nem civil kezdeményezésként, de a könyvtárosok és könyvtárak kapcsolattartására szerveződött meg – a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége* 1901-ben¹⁷), valamint az egyes nemzetek kulturális életének keretét adó hivatalos testületek, illetve működésüket nemzetközi szinten is összefogó, nemzetek fölötti kooperációja.

Az élet minden területén megnyilvánuló és a lét teljességét átható tudományos-technikai fejlődés és a korszakot jellemző társadalmi, morális kérdések lecsapódása az irodalomban a később science fictionnek nevezett műfaj megjelenése. A korai remekművekben megálmodott eszközök, gépek, eljárások azonban mára már a fikció világából a realitások közé kerültek, így a műfaj kialakulásában feltétlenül tudományos alapoknak és anticipációnak is szerepet kellett játszania, mint például a Verne *Nautilus*a vagy Jókainak A jövő század regényében bemutatott eszközei esetében.

A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet alapítói: Otlet és La Fontaine

E sokszínű, gyorsan fejlődő, eseményektől nyüzsgő korszaknak volt aktív alakítója *Paul Otlet* (1868–1944) és *Henri La Fontaine* (1854–1943), a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet megalapítói, az addigra kialakult tudományos infrastruktúrára építő, azokat továbbgondoló számos olyan terv, koncepció kidolgozója, amelyek a mai informatizált és hálózati világban öltenek testet, vagy legalábbis a megvalósulásukhoz már közeledünk.

A két alapító mindegyike vagyonos szülők gyermekeként született és a brüsszeli egyetemen folytatott jogi tanulmányokat, de idővel tevékenységük mind nagyobb részben kapcsolódott inkább a tudományhoz, a legkülönbébb tudományos és civil szervezetek munkájához, illetve a társadalmi reformokhoz, mint eredeti szakmájukhoz¹⁸.

La Fontaine-t, a nemzetközi jog professzorát politikusi pályája, 1895 és 1936 közötti szocialista (*György Péter* szerint nem baloldali¹⁹) szenátusi képviselősége során a képzés, a munka- és a külügy foglalkoztatta, pacifista törekvéseit 1913-ban Nobel-békedíjjal jutalmazták, de neve nem ismeretlen a Belga Alpinista Társaság történetének kutatói számára sem. Ezen felül számos tanulmánya mellett (többek között az amerikai könyvtárügyről is publikált²⁰) fiatalemberként verseket írt és Wagner operaszíndarabokat fordított angolra. Magyar szempontból ez nem biztos, hogy feltétlenül pozitívumnak tűnik, de tagja volt a trianoni béketárgyalásokon részt vevő belga küldöttségnek és 1920–1921-ben pedig a Nemzetek Szövetségének²¹, közkeletű elnevezéssel a Népszövetségnek.

Otlet már 14 éves korában összegyűjtötte az apja földbirtokával kapcsolatos irodalmat és megírta a környék helytörténetét, később pedig a belga Sajtószövetség elnökeként, illetve több nemzetközi értelmiségi szervezetben tevékenykedett²².

A fenti momentumok felidézése Otlet és La Fontaine életéből csak személyiségük bizonyos vonásait hozza közelebb az olvasóhoz; jelen tanulmány azonban nem az életrajzokra, hanem a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet megalapítására, szellemi-elméleti alapjaira, valamint az intézmény fejlődéstörténetére fókuszál, a vizsgálódást a II. világháború időszakájával és az alapítók halálával zárja le.

Mindkettőjük gondolkodását – ahogyan a fenti adatok is illusztrálják – alapvetően befolyásolta koruk internacionalizmusa és a nemzetközi szervezetek alapításának „divatja”. Mindkettőjükre találó – György Péternek már idézett művéből származó, alapvetően csak Otlet munkásságát értékelő – kijelentése: „*az univerzális intézmények létrehozásának megszállottja volt: globális klasszifikációs szabványokat gondolt el s részben teremtett meg, olyan jogosítványokat talált ki, amilyenekkel manapság a hálót uraló különféle szövetségek rendelkeznek.*”

A Bibliográfiai Intézet megszervezői közül – bár gyakorlati könyvészeti működésük egyaránt jelentős – Otlet volt az, aki inkább elméletalkotónak, teoretikusnak tekinthető, La Fontaine publikációi közül kevesebb foglalkozik a világ-bibliográfia elvi és módszertani kérdéseivel²³, azonban már Otlet-val való találkozása előtt is gyakorló bibliográfus volt: 1889-ben indítványozta a Belga Alpinista Klubnak, hogy állítsák össze a hegymászás irodalmának világ-bibliográfiáját, s e feladatot ő maga el is végezte²⁴.

Az Egyetemes Repertórium első elméleti megalapozása, a célok és a főbb megoldandó problémák meghatározása már 1891-ben rendelkezésre állt – a követendő út kijelölése, a munka szervezeti kereteinek megteremtése, a konkrét eljárások és munkafolyamatok definiálása azonban még váratott magára.

Az alapvető problémát a szakirodalom már áttekinthetetlen mennyisége okozza, de Otlet a további gondot abban látja, hogy a pusztán ’statisztikai’ számbavétel eszközei – a hagyományos bibliográfiák és katalógusok – nem mutatják

meg kellő pontossággal és egyetemes mértékben, hogy milyen témájú publikációk keletkeztek; ezen felül pedig kísérletet sem tudnak tenni annak feltérképezésére, hogy a különféle közlemények milyen szakmai színvonalúak, mi bennük a valóban új, az egyedi, az eddig még fel nem fedezett, meg nem fogalmazott.

A szakirodalomban megjelenő tudományos ismeret, tudást a szerző négy csoportra osztja: a közlemények tartalmazhatnak tényeket, a tények magyarázatait, statisztikákat és forrásokat. A természettudományok viszonylatában a kiindulási alap, a jelenségek, anyagok stb. nem helyhez és nyelvhez kötöttek, ebből következően a tények is egyetemes érvényűek, nem így a társadalomtudományokban, ahol minden kutatási eredmény függ a kutatás környezetétől, ezenfelül a terminológia sem olyan egyértelmű, mint például a matematikai egyenletek esetében²⁵. Azonban természetesen mind a négy összetevő regisztrálására szükség van a párhuzamos kutatások elkerüléséhez, illetve annak kiderítéséhez, hogy mi a már megismert és mi a még felfedezésre váró terület. Ez csak a tudás-elemek egyedi feldolgozásával, osztályozásával végezhető el – *„minden országnak van szabadalmi hivatala, amely regisztrálja és közlönben közzéteszi a felfedezéseket ... olyan nehéz lenne hasonló nyilvántartást vezetni a szociológiai adatokról, elméletekről?”*²⁶.

A szakirodalomból ismertebb a londoni Royal Society bibliográfiai tevékenysége; jelen dolgozat szempontjából azonban fontosabb La Fontaine – sajnos sikertelen – elgondolására kitérni. A brüsszeli székhelyű Társadalom- és Politikatudományi Társaság bibliográfiai osztályának vezetőjeként felkérte minden munkatársát, hogy szabványos méretű cédulákra vezessék fel a közlemények könyvészeti adatait és csatoljanak a dolgozathoz rövid tartalmi ismertetést. A próbálkozás amiatt nem hozott sikert, hogy bizonyos munkatársak túl hosszú, mások pedig csupán a cím átfogalmazására szorítkozó „rezüméket” írtak.

Mindez Otlet-nak szintén azt a téziséét igazolta, hogy e nagy bibliográfiai (és ekkor még dokumentációs) nem is nevezett) szolgáltatások csak intézményesített nemzetközi együttműködésben, erre a feladatra megszervezett nemzeti intézmények közös munkájának eredményeképpen, egységes szabályok, szabványosított eljárások és nem utolsósorban egységes tartalmi feltáró rendszer alkalmazásával valósíthatók meg. Felismerte, hogy a technikai fejlődés nagyban meg tudja és meg fogja változtatni az információkhoz való hozzáférést, így újra kell gondolni az információszolgáltatásokat, a tudomány kérdését, a tanulást, vagyis át kell hidalni a publikálásban, a feldolgozásban és a felhasználásban az országhatárokat, politikai és nyelvi akadályokat²⁷ – az eredmény *„mesterséges agy, emlékezet létrehozása, amely egyedi információkat, jegyzeteket vagy utalásokat tartalmazó cédulákból épül fel”*²⁸.

Brüsszel – az intézet létrehozása

Tehát 1891-ben Otlet már megfogalmazta a távlati célokat, megálmodta az intézet vízióját²⁹, de a két későbbi intézményalapító külön-külön látott neki a társadalomtudományi, főleg jogi és államtudományi szakirodalom gyűjtésének és feltárásának; személyesen csak 1892-ben ismerkedtek meg egymással³⁰, innentől azonban törekvéseiket összehangoltan végezték, ekkor kezdődött egészen 1943-ig tartó barátságuk és szakmai kapcsolatuk. 1893-ban önálló nemzetközi szociológiai (mindenféle társadalomkutatást beleértve a diszciplína megnevezésébe) bibliográfiai intézetet³¹ (Office International de Bibliographie Sociologique) szerveztek, 1894-ben pedig megalapították – ekkor még csak magánkezdeményezésként – az *Office International de Bibliographie*-t³² (a későbbiekben: OIB) és ekkor határozták el, hogy 1895-re nemzetközi bibliográfiai konferenciát hívnak össze. A tervezett konferencia 1895. szeptember 2-a és 4-e között zajlott le Brüsszelben (a Magyar Könyv-

szemlében *Esztegar László* tett közzé beszámolót a rendezvényről³³). A kezdeményezés sikerét bizonyítja, hogy az American Library Association és az Association française pour l'avancement des sciences azonnal csatlakoztak a tervhez, II. Lipót belga király pedig már szeptember 12-én kelt rendeletében hivatalosan is megerősítette az OIB-t és fennhatósága alatt létrehozta az *Institut International de Bibliographie*-t (a későbbiekben: IIB), sőt az új korporáció Királyi Könyvtárban való elhelyezéséről és személyzetéről is gondoskodott³⁴.

Az 1895-ös kongresszuson jóváhagyott határozatok³⁵ között a résztvevők elfogadták az Iroda szervezeti szabályait, mely szerint az szavazati joggal rendelkező rendes tagokból (bibliográfiával foglalkozó egyéni tagokból, intézetekből, szervezetekből) áll, tanácskozási joggal felruházott rendkívüli tagja bárki lehet, aki a kérdés iránt érdeklődik, továbbá lehetnek még tiszteletbeli tagok, akik jelentősen előmozdították a bibliográfia ügyét. A taggá választás két ajánlás után titkos szavazással történik. A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet szervezése és ügyvitele a hat évre választott állandó bizottság (elnök, jegyző, pénztárnok) feladata; az intézmény a repertórium gondozása és építése mellett (*Bulletin de l'Institut International de Bibliographie* címen) folyóiratot tesz közzé³⁶ és – a korai tervek szerint – évente nagygyűlést, kongresszust tart. Ilyen rendszeres tanácskozásokra azonban a kezdeti időkben sem került sor. 1895, 1897, 1900, 1908 (ennek a rendezvénynek már Conference Internationale de Bibliographie et de Documentation³⁷ volt a neve, és itt fogadták el az *Office de Documentation*, – a Magyar Könyvszemle 1908-as magyarításában az „okmányoló hivatal”³⁸ megalapításának tervét) és 1910 után az I. világháború gátolta az intézmény működését. Belgium megszállása után Otlet Európa semleges részébe, La Fontaine pedig Amerikába menekült³⁹ és így a testület „elnök nélkül” működött –, később pedig a szervezeti bizonytalanság, illetve átalakulás miatt nem rendeztek

minden esztendőben kongresszust.⁴⁰ Az 1920-as évek elején a politikailag és gazdaságilag is bizonytalan belga kormány megvonta a támogatást az intézménytől, a nehézségek leküzdésére az 1924-es, Hágában megrendezett tanácskozáson *Frits Donker Duyvis* javaslatára az IIB természetes személyek együttműködéséből nemzeti intézmények szövetségévé alakult és csatlakozott a Nemzetek Szövetsége Commission de Cooperation Intellectuelle-hez, amely „a különféle országos központok közt összekötő és vezető szerepre vállalkozik”⁴¹. A tulajdonképpen 1914 óta betöltetlen elnöki posztra az intézet Melvil Dewey-t kérte fel, aki magas életkorára hivatkozva visszautasította az ajánlatot és maga helyett fiát javasolta, akit a decimális rendszer gondozásában is utódjának tett meg⁴². Így állt 1924-től 1927-ig – az IIB és az American Library Association közötti szorosabb együttműködés jeleként is⁴³ – *Godfrey Dewey* a szervezet élén, őt pedig a szervezeti reform elindítója, az akkor 30-as éveiben járó és az alapítóknál egy teljes generációval fiatalabb energikus Duyvis követte⁴⁴.

A már megváltozott szervezeti formájú intézmény 1931-ben vette fel az *Institut International de Documentation* nevet, 1937-ben pedig elnevezését a *Fédération Internationale de Documentation*-ra cserélte és székhelyének a következő esztendőben Brüsszel helyett Hágát választotta. (Az 1936-ban megszervezett *Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete* 1938 januárjában csatlakozott a FID-hez.⁴⁵)

Az intézet feladatai

A grémium működésével kapcsolatos általános alapelvekről, annak célkitűzéséről már 1895-ben döntés született⁴⁶: az Intézet olyan kizárólag tudományos együttműködés, melynek célja a bibliográfia módszereinek kutatása és fejlesztése, nemzetközileg egységes metódusok kidolgozása és bevezetése, valamint ezek segítségével a világ kiadványterméséről tudósító, művenként külön

cédulákból felépülő „egyetemes repertórium” megteremtése és nyomtatott füzetek formájában való közzététele. Junker indítványa alapján elfogadtatott továbbá, hogy a repertórium egyetemes voltának biztosítására, de ezzel egyidejűleg a nyilvántartás építési munkálatainak megkönnyítésére a kiadók minden új termékükről szabványos fehér cédulára írott katalógustélt küldjenek az intézetnek, amelyeket az sokszorosít és a könyvtáraknak továbbít, ezen felül pedig mellékeljenek a könyvhöz vörös színűeket is, amelyet a megvásárló könyvtár saját katalógusában használhat fel. Így a fehér cédulák segítségével azon kiadványokról is tájékoztatást tud nyújtani a könyvtár, amelyek nincsenek meg az állományában.

A világcatalógus építését 1900. január 1-jével tervezték megindítani a nemzetközi szervezet koordinálásával úgy, hogy minden nemzet a saját irodalmát dolgozná fel nemzetközileg egységes módon és a tételeket beküldené a központnak; a retrospektív feldolgozás pedig nyomtatott katalógusok vagy már meglévő bibliográfiák segítségével oldható meg.

Úgyszintén az első brüsszeli konferencián született döntés arról, hogy a szervezet delegáltjai részt vegyenek más jelentős nemzeti vagy nemzetközi tudományos, könyvkiadói, könyvészeti rendezvényen és az új intézmény célkitűzéseit népszerűsítsék, valamint javaslatokat gyűjtse-
nek és támogatást szerezzenek a célok megvalósításához.

Otlet és La Fontaine képviselte az Irodát az Association litteraire et artistique internationale tanácskozásán Drezdában 1895. szeptember 21. és 28. között, de kiküldöttjük jelen volt többek között az 1896. június 15-étől 18-áig tartó párizsi első nemzetközi kiadói (Congrès international des éditeurs), valamint a Royal Society azévi július 14. és 17. közötti londoni konferenciáján.⁴⁷

Nemzetközi kapcsolatok – az Intézet és Magyarország

A propaganda-utazások sorában az 1896-os esztendő szeptemberében La Fontaine Magyarországra látogatott és hivatalosan is felvette a kapcsolatot a *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárával* – a bibliotéka összekötőnek *Fejérpataki Lászlót* és *Schönherr Gyulát* jelölte ki⁴⁸. Ahogy Junkernek az 1895-ös rendezvényről szóló beszámolójában olvasható, a nemzeti bibliográfiai intézetek, központok felelősségi körébe utalták a hazai irodalomnak a köteles példányok alapján történő, egységes elvek szerinti feldolgozását és bejelentését. A francia nemzeti könyvtárban ekkor már működött is ilyen részleg, Bécsben az Iroda tervezte létrehozni a Titkárságot; máshol, többek között az Egyesült Államokban, Angliában, Olaszországban és Magyarországon pedig önálló intézményeknek kellett volna alakulniuk e funkciók betöltésére⁴⁹. Hazánkban azonban nem került sor ilyen intézet megszervezésére, annak ellenére sem, hogy La Fontaine tárgyalta *Teleki Sándor* gróffal is, aki „fölgjegyzésre méltó ambícióval és hivatottsággal buzgólkodik mindenütt, ahol a kulturális törekvések társadalmi támogatását kell megteremteni”, és „mindezekben a tárgyalásokban pedig részt vett Mandelló Gyula úr is, ekkor már lelkes híve a Brüsszelben fölemelt zászlónak”⁵⁰. Pedig éppen ekkoriban foglalkoztak itthon a bibliográfiai intézet megteremtésének gondolatával⁵¹, sőt megkezdődtek az előkészítő munkálatok – éppen ennek kapcsán vett részt Esztégár László, az iménti beszámoló szerzője a második bibliográfiai kongresszuson⁵². A nemzeti könyvtártól elkülönülő, de azzal szorosán együttműködő „bibliográfusok társasága” tervéről lelkesen tudósított a Budai Könyvtár Közlönye 1897-ben⁵³; a Magyar Könyvszemle már óvatosabban nyilatkozott⁵⁴, a célkitűzés helyes voltát természetesen nem kérdőjelezi meg a cikk szerzője (aki egyben a folyóirat „szócsöve”) – „nemzeti bib-

liográfira még akkor is szükségünk van, ha a nemzetközi ábrándok nem is csábítanak különösebben”. De felhívja a figyelmet az elvek tisztázatlanságára: a „bibliográfiai hivatal” feladata nem csak a kurrens feldolgozás, hanem „az eddigi magyar bibliográfiai munkásság kritikai megvizsgálása, a használható rész kiválasztása; amikor már kellő anyag együtt volna, annak az elvnek megállapítása, amely szerint ez az anyag tudományosan földolgoztassék”.

A világbibliográfia és a tartalmi feltárás kérdése

A világbibliográfia építése az 1896-os tervek szerint csak 1900. január 1-jével⁵⁵ indult volna, a munkálatok kezdete azonban a szervezet formális létrejötténél korábbra datálható: Otlet, La Fontaine és Léonie nevű⁵⁶ lánytestvére, valamint tudós „munkatársuk”, Ernest Solvay⁵⁷ már az 1890-es évek legelején hozzáfogott a szociológia (értsd: társadalomtudomány) szakirodalmának feltérképezéséhez, így az intézet megszervezésekor már mintegy 400 000 tételből álló anyaggyűjtés állt rendelkezésre.⁵⁸ A tételszám növekedésével azonban egyre nagyobb problémát jelentett a cédulák elrendezésének kérdése – önmagában a szerzői betűrend nem biztosít kellő tartalmi áttekintést, a szakok szerinti különkatalógusok pedig csak nehézkesen kereshetők. A megfelelő klasszifikáció megtalálásához Otlet-nak és La Fontaine-nek pontos határt kellett vonnia a tudományos és a bibliográfiai célú osztályozás között – először is dönteniük kellett az egyes jelenségekkel, elméletekkel operáló már lezárt és végleges rend, illetve a különféle tudományok kérdéseit komplexen áttekintő és azok számára egy gyakorlati célú rendszerben fix helyet kijelölő szisztéma között. „A bibliográfia-készítés (‘to bibliography’, Gulyás Pál későbbi magyarításában: bibliografizálás⁵⁹) tehát mindenekelőtt megnevezés és besorolás, hely kijelölése a tudományos közlemények számára.”⁶⁰

A megoldást Dewey osztályozási rendszere jelentette. Ezt Otlet és La Fontaine ugyanolyan univerzális tudományos nyelvnek érezte, mint korábban a latin volt, egyetemes bevezetése őket hasonló lelkesedéssel töltötte el, mint a volapük és az eszperantó híveit.

Dewey munkáját Mandello Gyula ajánlotta az intézet figyelmébe, amikor 1893-ban⁶¹ Ostendében találkozott La Fontaine-nel. Erőről Otlet számolt be a munkálatokat magyar részről élénk figyelemmel kísérő, az országot később a konferenciákon képviselő és azokról több cikkben is tudósító Esztegar Lászlónak⁶². De úgyszintén Mandello volt az, aki Szabó Ervint, aki az 1895/96-os tanévben a jogi karon tanítványa volt⁶³, a tizedes osztályozás későbbi magyarországi patrónusát és a közgazdasági irodalom bibliográfusát – a Közgazdasági Szemlében megjelent magyar összeállítás és az 1902-es év terméséről tudósító Bibliographia economica universalis alkotóját – bevonta az egyetemes repertórium munkálataiba⁶⁴. Ezt az akkori (és a mostani) nemzeti önbecsülés számára jelentős momentumot a külföldi szakirodalom már nem tartotta annyira fontosnak, hogy a történetet részletesen ismertesse, Junker például egyszerűen a véletlennek tulajdonítja, hogy a tizedes osztályozás az intézetalapítók látókörébe került⁶⁵. Mindenesetre a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet funkciói között így már konkrétan a Dewey-féle osztályozási rendszer nemzetközi használatra alkalmassá tétele, gondozása és nem utolsósorban közrebocsátása is szerepelt. Célul tűzték ki továbbá, hogy ezen szisztéma alkalmazásával nemzetközileg érthető és egységes tudományos „fogalomrendszer” jöjjön létre, a tizedes osztályozás struktúrája pedig a bibliográfiai standard alapszerkezetét határozza meg⁶⁶. Otlet már 1894. január 4-én levélben felvette a kapcsolatot Dewey-val, és megállapodtak abban, hogy folyamatosan tájékoztatják egymást a tizedes osztályozás használata során szerzett tapasztalataikról, Dewey bizonyos későbbi változtatásokhoz is hozzájárult, illetve engedélyezte

a táblázatok lefordítását⁶⁷.

Dewey szakrendszere „alaposan felkavarta a könyvtárosi kedélyeket” – írta (joggal) Gulyás Pál a tizedes osztályozásról⁶⁸. Az egész tervezett világbiibliográfiával és a tizedes osztályozással kapcsolatosan a korabeli szakirodalomban a szkeptikusok is hallatták hangjukat: vagy nem tulajdonítottak túlzott jelentőséget az intézetnek, mint például a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* című orgánum néhány cikke⁶⁹, vagy éppen a problémákra hívták fel a figyelmet, mint például *Johannes Joachim*, aki a mindenkori „könyvtár-egyéniségekhez”, a gyűjtemény összetételéhez, a bibliotéka történetéhez és céljához illő szakrendet tart megfelelőnek, és mindamellet az egységes rendszer elfogadását nem feltétlenül látta garanciának egységes jelzetek alkotására⁷⁰. Ugyanez a nézet fogalmazódik meg *Gräsel* könyvtárának még *Otlet* és *La Fontaine* működését megelőző kiadásában, de érdemes megjegyezni, hogy a szerző a *Grundzüge der Bibliothekslehre* második, már 1902-ben napvilágot látott edíciójában sem változtatta meg véleményét⁷¹; sőt máshol úgyszintén hangot adott a német szakmai körök idegenkedésének⁷². Másrészt természetesen a rekatalogizálási munka mennyisége és költséges volta szintén riasztónak tűnt. Azzal együtt is hathatós ellenérvként hozták fel ezt a rendszer ellen, hogy a második brüsszeli konferencián kialakult heves vitában egyértelműen kimondatott, „nem a könyvtárak új rendezéséről van szó – minden könyvtár maradhat úgy, amint van – sem szakrepertóriumokról, amelyek csak egyes tudományzakok vagy egyes nyelvek részére készülnek, hanem egy nagy egyetemes és internacionális bibliográfiai repertóriumról, mely pl. a kevésbé elterjedt nyelvekre nézve valóságos áldás”⁷³. A szakma németországi képviselői közül éppúgy akadtak azonban olyanok, akik a kezdetektől fogva lelkes hívei voltak úgy a repertórium gondolatának, mint a tizedes rendszernek – ki kell itt emelni többek között *Carl Junker* és *Ferdinand Eichler* nevét, akik tollukkal később is sokat tettek az ügy nép-

szerűsítéséért. Eichler szerint a Dewey-féle osztályozás alkalmazása éppoly hasznos és sikeres lesz, mint bármely rendszeré⁷⁴, illetve Junker propaganda tevékenységével kapcsolatban kiemelte: már önmagában az elismerésre méltó, ha a szakmai köröket ráveszi arra, hogy alaposan áttanulmányozzák a tizedes rendszert⁷⁵. Junker ennél sokkal többet tett, ő készítette el a rendszer első német nyelvű kiadását⁷⁶. Mindazonáltal 1904-ben *J. Thron* is sajnálattal vette tudomásul a német könyvtárosság és szakajtó közömböségét, az IIB-t ismertető dolgozatában⁷⁷, és feladatának érezte, hogy a pozitív vélemények és az eredmények bemutatásával újabb kísérletet tegyen a szakma meggyőzésére.

A decimális rendszer magyarországi támogatása

A decimális rendszer magyarországi támogatói és meghonosítói közül legismertebb *Szabó Ervin* munkássága, aki egyrészt a Budapesti Kereskedelmi Iparkamara könyvtárában vezette be az új szakrendet: nemcsak a katalógus készült a tizedes osztályozás szerint, hanem az állomány felállítása is e szisztémát követte. Külön meg kell említeni, hogy *Szabó Ervin* a nyomtatott katalógusban a brüsszeli változaton némiképp javított, és a változtatásokat a nemzetközi szervezet szintén jóváhagyta⁷⁸. A Fővárosi Könyvtár úgyszintén neki köszönheti a TO-t, sőt annak bizonyos vonatkozásokban „önkényes” reformját is⁷⁹. 1912-ben a téka hozzáfogott a séma magyar változatának közléséhez.⁸⁰ A Képviselőház bibliotékájában pedig *Hegedűs Lóránt* kezdte alkalmazni a Dewey-féle klasszifikációt; és sokáig lehetne még sorolni a(z E)TO akkori és későbbi hazai híveit: *Gyalui Farkas*, *Dienes László*, *Kőhalmi Béla*, *Káplány Géza*, *Veredy Gyula* ...

TO vagy ETO?

A pro és kontra érvek versenyében már az 1895-ös konferencián tartott szavazásnál a tizedes oszt-

tályozás „ellenzéke” kisebbségben maradt.⁸¹ Ám az előnyök és hátrányok mérlegelése és a (viszonylagos) szakmai konszenzus megteremtése, illetve az amerikai változat hiányosságainak felismerése után Otlet 1895. december 22-én kelt levelében javasolta Dewey-nak, hogy ne az eredeti verzió végessenek további változtatásokat, hanem attól független új rendszert, a későbbi ETO-t dolgozzák ki.⁸² 1896-ban hagyta el a sajátját az a rövid sillabusz, amely az osztályozási rendszer fejlesztésének, kiegészítésének módját szabályozta⁸³ és már 1898-ban napvilágot látott az első átdolgozott kiadás⁸⁴, a tizedes osztályozás első „igazi” brüsszeli változata azonban csak 1905-ben jelent meg az Institut 63. kiadványaként Manuel du repertoire bibliographique universel címen⁸⁵. A kiadvány egyrészt a tizedes osztályozási táblázatot tartalmazta, másrészt a világbiográfia készítésénél alkalmazni hivatott leíró katalogizálási szabályokat ismertette, de tudósított az egyetemes repertórium berendezéseiről, eszközeiről is. (A világbiográfia számára készített tételekkel szemben támasztott magas követelmények miatt a bemutatott módszerek azonban – a kötetet a Magyar Könyvszemlében recenzáló Gulyás Pál szavaival – „a kézikönyv szerkesztőinek saját bevallása szerint inkább egy megvalósítandó, mintsem tényleg megvalósítható bibliográfiai ideálra vonatkozik”⁸⁶. Ebben a történelmi pillanatban egy megfelelő szabályzat valóban szolgálhatta volna az egységesítést, már a munkálatok kezdetén elvi szinten ebben megállapodásra is jutottak, mindazonáltal a leíró katalogizálás területén a szembenálló álláspontok képviselői ekkor még sokkal messzebb voltak egyáltalán annak a gondolatától, hogy azonos elveket kellene alapul venniük, nemhogy legalább közel azonos szabályokat alkalmazzanak.)

A TO és az ETO végleg 1908-ban vált el egymástól, de mindkettő folyamatos fejlesztése az Atlanti óceán két partja közötti teljes egyetértésben és részletes egyeztetések után zajlott egészen az I. világháború kitöréséig. A háború

azonban megakadályozta a két műhely közötti rendszeres kommunikációt, így a kapcsolat újrafelvétele után rá kellett döbenniük, hogy a távolság az amerikai és az európai verzió között jelentős mértékben megnövekedett. Otlet 1919 októberében a következőképpen adott hangot szomorúságának, miután kézhez kapta Dewey táblázatának 10. kiadását: „*Meg kell mondanom Önnek, hogy csalódot és levert vagyok. Tény, hogy a különbségek a TO és az ETO között egyre nagyobbak lesznek. ... Eljártunk erőfeszítéseink eredményeit, amelyekkel 1895 óta kiegészítettük az Ön rendszerét.*”; Dewey 1923-as brüsszeli látogatásának idejére ez a tendencia csak erősödött.⁸⁷

Tehát Melvil Dewey rendszerének átvétele, tovább-, illetve átdolgozása segítségével a repertórium gyűjtőköre már valóban egyetemessé tehetővé lehetett, és ez fokozatosan az eredeti koncepció újragondolását, bővítését is magával hozta. Otlet és La Fontaine 1896-ban megjelent tanulmánya⁸⁸, még „csak” a szerzői név és tárgy szerinti visszakeresését is biztosító világbiográfia megvalósíthatóságát tárja az olvasók elé: a már létező (nemzeti és/vagy szak-) bibliográfiák és nyomtatott könyvtári katalógusok felhasználásával kell megteremteni a szakok, vagy témák szerint tagolható és több példányban, több helyen hozzáférhető nyilvántartást, amely a dokumentumok lelőhelyét is tartalmazza. Járulékos, de nem mellékes feladatként a repertóriumnak alkalmas eszköznek kell lennie a világ szellemi statisztikája számára, illetve a szerzői jogok biztosítására – ennek érdekében az Intézetnek együtt kell működnie az 1886-ban létrehozott berni szövetséggel⁸⁹.

A szakirodalmi dokumentáció megszületése

Hamarosan azonban Otlet (és La Fontaine) már nem csupán a világbiográfia megteremtését tűzte ki célul, hanem terve(i)ben az emberiség legkülönbözőbb típusú, eleinte csak szöveges,

majd ikonografikus dokumentumokban fennmaradt teljes tudáskincsének számbavétele rajzolódik ki; és ennek megfelelően a következő években – ahogyan már szó volt róla – az Institut maga is átalakult, valamint az egyre inkább szerteágazó feladatrendszer megvalósításához újabb intézmények alapítására került sor. Otlet 1903-as tanulmányában jelenik meg először a „dokumentáció” fogalma⁹⁰ és a hangsúly egyre inkább az új funkciórendszer felé tolódik el. Az alapvető felfogásbeli különbség abban rejlik, hogy míg az egyetemes repertórium (és a könyvtár, mint intézmény) a gyűjteményből és annak gondozásából indul ki, addig a dokumentációs tevékenység középpontjában a gyűjtemény használója, a valamely kérdésre választ kereső személy áll⁹¹. Otlet *„a szakirodalmi dokumentációnak legtágabb értelmét adja, s beleérti a fogalom körébe a kéziratok szerkesztésétől kezdve és azok nyomdai előállításán keresztül a könyvek és egyéb grafikai kiadványok, beszerzését, megőrzését, rendezését és az azokból nyújtott különféle fajta tájékoztató szolgáltatásokat. Nála a dokumentáció tehát felöleli a tudományos irodalom létrejöttétől kezdve a könyvek és egyéb grafikai kiadványok útját és felhasználásuk módját, beleértve a könyvtárak és levéltárak tevékenységét is. Sőt a dokumentáció tárgyának tekinti nemcsak az írásban foglalt ismeretanyagot, hanem a 'dokumentumot' a legtágabb értelemben, ami lehet optikai /kép, fénykép, film/, akusztikai /hanglemez, hangszalag/, sőt tárgyi alakban jelentkező anyag is /múzeumi gyűjtemény/”*⁹² Az Institut International de Bibliographie későbbi, 1924-ből származó meghatározása – amelyen a FID definíciója is alapul – *„Dokumentálni annyit jelent, mint összegyűjteni, osztályozni és terjeszteni az emberi tevékenység bármely területéről származó bármely fajta dokumentumot”*⁹³. (A dokumentátorok, vagyis az *„olvasók, a referátumok írói, a rendszerezők, rövidítők, tömörítők, szintetizálók feladata – Otlet hangsúlyozza – nem az egyedi kutatás és új eredmények felfedezése, hanem a már meglévő tudás közvetítése”*⁹⁴)

Tehát már nem elegendő a különféle dokumentumok könyvészeti adatainak lajstromba foglalása, hanem az egyetemes repertórium, mint a világgönyvtár számára „ideális katalógus” csupán azt biztosítja, hogy az univerzális könyvtárban – amely logikailag egy egység, és amelyen belül a központtól való aktuális távolságtól függetlenül – különféle új kommunikációs és szállítási technikák segítségével az olvasói kérések és a dokumentumok közvetítése a leggyorsabb módon lehetséges legyen. A hatalmas mennyiségű publikáció és tudományos információ között azonban csak speciális információkezelő módszerek alkalmazásával lehet eligazodni, minden egyes témához, tudományos kérdéshez össze kell állítani annak „univerzális könyv”-ét. *„A Könyv, a Biblion, a Forrás, a Permanens Enciklopédia, a Summa – a káosz helyett a kozmosz. Egy bizonyos tudományterülettel kapcsolatos összes információ rendszerezett, teljes és folyamatosan bővített tára, amely a releváns publikációk megfelelő elemeinek összekapcsolásával jön létre”*⁹⁵ A permanens enciklopédia gondolata – éppúgy, mint az információrobbanás érzése – majdhogynem folyamatosan jelen volt a tudomány művelésének metodikájában: a reneszánsz polihistorok loci communisától kezdve a lábjegyzeteken keresztül egészen az elektronikus dokumentumokat összekötő linkkig és a wikipédiáig. Otlet elképzelésének nagysága és nívója azonban abban rejlik, hogy nem csak kicsiny dokumentumkör, egy-egy bibliotéka valamely szakjából kiválasztott textusok között teremt kapcsolatot az „összejegyzetelés” alkalmazásával, hanem még a számítástechnika, a hipertext és -média technológiája és az internet megjelenése előtt a hagyományos cédula- és szabadlapos kiadvány (cserélhető lapokból álló dosszié) technológiára⁹⁶ építő és erre a feladatra szakosodott világintézményt álmódott meg. A dokumentumokban található egyedi információk analitikus feltárására – külön-külön cédulákon való feldolgozására – technikaként a közlemények fizikai valójának, hordozójának

és logikai struktúrájának szétvágását, szétbontását, illetve cédulára ragasztását határozta meg, tudományos módszerként pedig „monografikus elv”-nek⁹⁷ nevezte ezt el. Ez az eljárás az eredeti publikációk szövegének rekonstruálását természetesen lehetetlenné tette, a közlemények egészéhez való hozzáférést külön példány(ok)nak kell biztosítaniuk.

Mikrofotográfia

Az információhordozók ilyen módon történő nagy helyigényű duplum archiválása ellensúlyozásának lehetőségét, valamint általában az egyre hatalmasabbá duzzadó könyvtári állományok raktározási gondjainak megoldását látta az újonnan megjelenő technika, a mikrofotográfia⁹⁸ könyvtári alkalmazásában. További felhasználási területként az értékes, ritka vagy akár unikális dokumentumok többszörözését és nem utolsósorban az olvasói, illetve piaci igényeknek megfelelő számú példány előállítását, újragyártását írta le – elképzelése ma „publishing on demand”-ként ismert.

Goldschmidt és Otlet e témában írott későbbi dolgozata a mikrofilmtechnikán alapuló nemzetközi dokumentációs hálózat kiépítését tűzte ki célul⁹⁹, de Otlet hamarosan átlépte korának tudományos és technikai paradigmáját: 1934-es, korábban már idézett munkájában a „mechanikus kollektív agy” megalkotását vetítette előre. Álma, a mesterséges emlékezet képes a hangot írássá transzformálni, ezt reprodukálni, olyan dokumentumokat létrehozni, amelyben minden egyes információ elkülöníthető, önmagában szakozható, visszakereshető és más információval összeköthető; az új szerkezet alkalmas ezen felül dokumentumok automatikus osztályozására és elrendezésére, visszakeresésre, átrendezésre és újabb kapcsolatok létrehozására, illetve az aktuális olvasónak vagy használatnak lehetőséget biztosít a textus kiegészítésére, saját jegyzetek hozzáfűzésére. Otlet korának csúcstechnikájából, a rádióból, a röntgen-sugárból, a (mikro)filmből

és lyukkártyából alkotta meg „számítógépét” és „internetét”, amely a mű megszületése pillanatában azonnal hozzáférhetővé teszi és az eddigi tudáskincsbe integrálja az újdonságot¹⁰⁰. Könyvében konkrétan le is írta a tudósok számára kialakítandó közözparkot, amely képernyőkből, telefonos kapcsolatból, írógép-klaviatúrából és röntgen-sugarakból áll, amely összeköti a világ kutatóit és dokumentumait¹⁰¹.

Enciklopédikus Archívum, a permans egyetemes enciklopédia

Az emberiség dokumentumtermésének könyveszeti szintű regisztrálásától, a dokumentációs szolgáltatáson és a terminológia egységesítésére irányuló törekvéseken keresztül jutott el Otlet és La Fontaine a tudományos irodalom gyűjteményének, valamint a tudományos közléssel és az információ átadásával, szolgáltatásával, valamint az internacionalizmussal kapcsolatos tárgyak világmúzeumának gondolatáig, illetve a világ egészének szellemi, tudományos életét átfogó intézmények, szervezetek megalapításáig.

Az 1895-ben létrehozott Institut International de Bibliographie cédulaállományának gyarapodásával párhuzamosan sorra indultak meg a különféle bibliográfiai kiadványok. A cédulák száma az Intézet megalakulásakor – mint már szó esett róla – kb. 400 000 volt, 1903-ban mintegy 3 000 000¹⁰², 1905. január 1-jén (a Manuel du répertoire bibliographique universel adatai és Gulyás Pál közlése¹⁰³ alapján) 6 603 500 (nyomtatásban addig a cédulaanyag ötöde jelent meg 16 különféle bibliográfiában); 1914-ben 11 000 000¹⁰⁴, 1920-ban 12 000 000¹⁰⁵, 1927-ben pedig a The Library Journalban közölt cikk szerint – a háború, a szervezeti és anyagi bizonytalanság miatt érezhetően lassultak a munkálatok – 13 000 000¹⁰⁶ tételből állt már az egyetemes repertórium.

Amikor Otlet 1903-ban először használta a dokumentáció kifejezést saját tevékenységük megjelölésére, tulajdonképpen akkor született meg

az Enciklopédikus Archívum, a permanens enciklopédia terve is, amely lépésről-lépésre valósult meg, és egy 1914-es cikk tanúsága szerint¹⁰⁷ bibliográfiai és gyűjteményi feladatokat látott el, de ezen felül archiválta a szöveges és képi, ikonográfiai tartalmú dokumentációs anyagokat, dossziékat, illetve a különféle publikált adattárakat és ezekből építette az unverzális enciklopédiát. Külön tevékenységi területe volt az időszaki sajtótermékek gyűjtése és megőrzése, a nemzetközi sajtóarchívum gondozását az 1907-ben létrehozott Nemzetközi Sajtómúzeum (Musée de la Presse) végezte. (A múzeum a belga újságírók szövetségével való együttműködésben szerveződött meg; részben annak is köszönhetően, hogy 1908 és 1923 között Otlet ezen szervezet elnökhelyettese volt.) Úgyszintén 1907-ben alakult, a gyűjtőköre szerint az internacionalizmusra és univerzalizmusra szakosodott Nemzetközi Könyvtár (Bibliothèque Internationale), amely azonban az egyes országok által felajánlott 1900 után közzétett hivatalos kiadványaiból szintén gyarapodott¹⁰⁸. Erre az információs bázisra építve hívta életre Otlet és La Fontaine a Nemzetközi Tanulmányok és Információk Központját, amely 1920-ban a Nemzetközi Egyetem¹⁰⁹ (Université Internationale) néven intézményesült stabilabb formában. 1910-ben nyitotta meg kapuit a Nemzetközi Múzeum. A Le Musée International egyrészt országokat bemutató részlegekből állt, másrészt pedig szakterületek és/vagy szakegyesületek szerinti metszetben mutatta be az internacionalizmus, valamint az emberi kultúra és tudomány fejlődését. Néhány gyűjteményének alapja az 1910-es brüsszeli világkiállításra összeállított anyag volt¹¹⁰. Az információk szétszórásására a Nemzetközi Információs Iroda – mint szolgáltató – volt hivatott, később a különböző gyűjtemények koordinálása is hatáskörébe került, valamint a dokumentációs tevékenység megkönnyítésére feladatul kapta volna a publikációk formáját szabályozó normatíva elkészítését¹¹¹. Az IIB-hez kapcsolódó további intézmények

megalapításához hozzájárulhatott Otlet-nek Paul Geddeshez (1854–1932) fűződő és az 1900-as párizsi világkiállításon kezdődött barátsága¹¹², akivel munkásságuk közös gyökerekből – a tudományos ismeretek rendszerezése, vizualizálása és pedagógiai célú bemutatása iránti elkötelezettségből – táplálkozott. Geddes úgyszintén a „thinking machine”-t akarta létrehozni; az általa 1892-ben Edinbourgh-ben megeremtett Outlook Tower, „a múzeumok múzeumának vagy az enciklopédiák katalógusának nevezte, mely megmutatja, hogyan tanulmányozzuk a várost, a nemzetet vagy az univerzumot a tudás koncentrikus köreinek szakadatlan kitágításával”¹¹³. Álmának hasonlósága tagadhatatlan az Otlet-féle a Palais Mondialban működő világmúzeumával, de Otlet is jelentős segítséget nyújtott Geddes saját bibliográfiai terveihez.

Nemzetközi Egyesületek Uniója

Mindezek a különálló, autonóm tevékenységi körrel rendelkező, mégis logikailag egyetlen szuper információs campust képező korporációk és kollekciók 1910-ben csatlakoztak a frissen megalapított Union des Associations Internationales-hez¹¹⁴. A Nemzetközi Egyesületek Uniójának története La Fontaine-nek egy 1894-ben publikált tervezetig nyúlik vissza¹¹⁵, az alapítás körüli konkrét munkák kezdete azonban csak 1906-ra tehető, amikor előzetes tárgyalásokat kezdtek a Nemzetközi Szervezetek Központi Irodájának 1907-es megszervezésére. A megalakulásakor 132 nemzetközi szervezet munkájának összehangolására hivatott együttműködés 1913-ban tartott második kongresszusa javasolta – és el is határozta –, hogy az emberiség emlékezeteként tekinthető intézmények közös és méltó elhelyezést nyerjenek. A Palais Mondialt (World Centre, World Palace, Világpalota) végül még 1920-ban¹¹⁶ a Palais du Cinquantenaire-ben, az 1880-ban, a független belga állam megalakulásának ötvenedik évfordulója alkalmából emelt épületben helyez-

ték el¹¹⁷. A palota homlokzatába vésett mottó hirdeti az intézményegyüttes célját és alapító atyáinak hitvallását: „*A szabadság, egyenlőség és testvériség világméretű érvényesülése útján – az emberiségbe vetett hittel, reménnyel és jóindulattal – valamennyiünk munkája, haladása és békéje felé.*”¹¹⁸

Az I. világháború és az azt követő időszak a Palais Mondial intézményei számára is sok nehézséggel járt, az újrakezdés egyik lehetőségét abban látták, hogy az 1920-ban világra jött új nemzetközi testület, a Nemzetek Szövetsége (Népszövetség), illetve az annak keretében működő és a nemzetközi tudományos kapcsolatok szervezésére hivatott szervezetébe, a Commission de Cooperation Intellectuelle-be integrálódott – igaz hivatalosan csak 1924-ben. De igazi megoldást a működési nehézségekre ez sem hozott, sőt – György Péter szavaival élve – Otlet „*az első világháború után, midőn az univerzalizmus absztrakciója nem számított már avantgárd eszmének, kisodródott a befolyásos elitből, ... nem volt képes megakadályozni, hogy a Palais Mondialt a kormány bezárja és visszaadja eredeti rendeltetésének: kereskedelmi bemutatócsarnoknak. Egy belga akadémiai bizottság megállapította, hogy Otlet gyűjteményének nincsen se művészi, se piaci értéke, s az épületet pár nap alatt kiűrtették. A Palais Mondial jelentősége persze valóban nem a tárgyakban, hanem az elvben állott*”¹¹⁹. 1934. június 1-jén zárták be a Világpalotát – az Intézmény avatott kutatója, Rayward szerint – erre azért kerülhetett sor, mert éppen ekkor, 1932 és 1935 között La Fontaine nem volt tagja a szenátusnak¹²⁰. Igaz ugyan, hogy 1939-ben rövid időre újra megnyithatta kapuit; hasonló funkciók betöltésére megszerveződött a Mundaneum és az International City, de az új próbálkozásnak egyrészt a II. világháború, másrészt pedig az alapítók halála miatt már nem lehetett igazán átütő hatása – mindazzal együtt sem, hogy alapvető elképzeléseik és törekvéseik mindmáig tovább élnek (ma már sajnálatosan csak éltek) a FID,

később UDC Consortium tevékenységében, az IFLA UBC és UAP, illetve UBCIM programjaiban és az internetben.

Csendben, elfeledve és mellőzöttségben a Bibliográfiai Iroda hivatalosan 1980-ig működött, ekkor kerültek át a repertórium cédulái a belga nemzeti könyvtárba, a Mundaneum gyűjteményei pedig 1985 óta Liège-ben, a Centre de la Lecture Publique de la Communauté Française-ben található – kár, hogy az anyag nem kutatható¹²¹. (Ugyanilyen csendben lett azonban vége a közelmúltban az IFLA programjának is: „*2003-ban az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programja minden különösebb hírverés nélkül befejeződött, mivel bebizonyosodott a teljesség elérésének lehetetlensége*”¹²² ...)

Számbavétel a világháló korában

A kételkedők és kívülállók sokszor Otlet és La Fontaine szemére vetették, hogy csak „botcsinálta” könyvtárosok, a két jogász „*minden belgumi támogatottsága ellenére mégiscsak kívülálló és kezdő volt az angol nyelvterületen, ahol már évszázadok óta léteztek nemzeti bibliográfiák, s mögöttük tekintélyes intézmények álltak, mint az angol Royal Bibliographical Society. Így a két belga (főként az Egyesült Államok kutatói szemében) hosszú éveken át inkább lelkes és gazdag amatőröknek vagy inkább fantasztának tűnt, mintsem kompetens kutatóknak.*”¹²³ Elismerték ugyan, hogy a nemzeti öntudat és az európai kontinens erővonalaiban egyre meghatározóbbá váló nemzeti érdekek megerősödése időszakában „*a szellemvilág sorompóinak eltávolítására szövetkezik az emberiség*”¹²⁴, és hogy Otlet és La Fontaine saját vagyoniukat is feláldozva a nemzetközi szervezetek tevékenységével, illetve a tudományos élet legkülönfélébb területeinek támogatásával az emberiség haladását és békéjét kívánták szolgálni. „*Azonban az eredmény azt mutatja, hogy a világirodalom rengetegének bibliográfiai feldolgozása a jelzett rendszer alapján olyan vállalkozás, amelyre elegendő erős eszkö-*

zök még mindig hiányoznak. ... A brüsszeli eszme oly sok különböző tényezőnek összhangzó működését tételezi föl, hogy az általános tapasztalat szerint ezt az összhangzó működést csak a legmesszebb menő optimizmussal lehetne remélni."¹²⁵ Jó szándékuk, elkötelezettségük és a mindennel dacoló makacsságuk sajnos nem volt elegendő álmaik megvalósításához, a technikai kivitelezéshez szükséges elképzeléseik számukra még csak a science fictionben léteztek. Az internet, a linkek, a hiperdokumentumok és társaik számunkra már létező valóság – azonban Otlet és La Fontaine elkötelezettségéből és a jövő tudománya iránti felelősségérzetéből még sokáig tanulhatunk.

JEGYZETEK

1. Davis, Norman: Európa története. 2. kiad. Bp. : Osiris : 2000, 2002. Az 1815-1915 közötti időszakról szóló fejezetet ld. p. 709-838.
2. De Solla Price, Derek: Kis tudomány, nagy tudomány. Bp. : Akadémiai K., 1979. p. 85.
3. Vö. Kuhn, Thomas S.: A tudományos forradalmak szerkezete. Bp. : Osiris, 2000.
4. Ebert, Friedrich Adolf: Bibliographie. In: Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste / hrsg. von Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber. Bd. 10. Leipzig, 1823. p. 47. Idézi: Blum, Robert: Bibliographia : Eine wort- und begriffsgeschichtliche Untersuchung. In: Archiv für Geschichte des Buchwesens. Bd. 10. Lieferung 4-5. Frankfurt am Main : Buchhändler-Vereinigung, 1969. col. 1186.
5. Ebert, Friedrich Adolf: Allgemeines bibliographisches Lexikon. Bd. 1. Leipzig : Brockhaus, 1821. p. IX.
6. Ebert, Friedrich Adolf: Bibliographie. In: Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste. Bd. 10. p. 47. Idézi: Blum, Robert: Bibliographia. In: Archiv für Geschichte des Buchwesens. Bd. 10. Lieferung 4-5. col. 1187.
7. De Solla Price, Derek: Kis tudomány, nagy tudomány. p. 81-82.
8. Tóth Gyula: A könyvtár történelmi szerepváltásai. In: Könyvtárosok kézikönyve / szerk. Horváth Tibor, Papp István. 3. kötet. Bp. : Osiris, 2001. p. 25.
9. Részletesen vö. Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. 1. kötet. Bp. : Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára, 1941. p. 468-476.
10. Idézi: Dawson, John M.: History of centralized cataloging. In: Library Resources and Technical Services , 1967. 1. p. 28.
11. Idézi: Westby, Barbara M.: Commercial services. In: Library Trends, 1967. 1. p. 46.
12. Idézi: Bakewell, K. G. B.: A manual of cataloguing practice. Oxford : Pergamon, 1972. p. 187.
13. Idézi: Dawson, John M.: History of centralized cataloging. In: Library Resources and Technical Services , 1967. 1. p. 29.
14. Westby, Barbara M.: Commercial services. In: Library Trends, 1967. 1. p. 47.
15. E-r : A nyomtatott katalógus-czédulákról. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 399.
16. Lexikon des Bibliothekswesens. Bd. 2. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1975. col. 1349.
17. Vö. Voit Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlatja a századfordulótól 1949-ig. 1. rész In: Magyar Könyvszemle, 1992. p. 39-40.
18. Schön, Jutta: Zum Gedenken an Paul Otlet. In: DK-Mitteilungen, 1968. p. 21.
19. György Péter: Bibliotheca universalis – bibliopolisz on line. In: MEMEX : A könyvbe zárt tudás a 21. században / György Péter. Bp. : Magvető, 2002. p. 185.
20. La Fontaine, Henri: Bibliothèques américaines. Bruxelles : Weissenbruch, 1905.
21. Henri La Fontaine: Biography. <<http://nobelprice.org/peace/laureates/1913/fontaine-biography.html>>
22. Balázs Sándor: A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség. Bp. : OKT, 1961. p. 9-10.
23. Vö. Lorphevre-Montlibert, Christiane: Bibliographie des principaux travaux d'Henri La Fontaine. In: Revue de la Documentation. 1954. p. 93-99.
24. International Federation for Documentation (FID). In: Encyclopedia of library and information science. vol. 12. New York : Dekker, 1974. p. 380.
25. Otlet, Paul: Something about bibliography. [1891]. In: International organisation and dissemination of knowledge : selected essays of Paul Otlet / transl. by W. Boyd Rayward. –Amsterdam : Elsevier, 1990. p. 16. (Otlet – és La Fontaine – műveinek címe után szögletes zárójelben az eredeti francia nyelvű közlemények megjelenésének éve olvasható. PRG)
26. Uott. p. 13.
27. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 2.
28. Otlet, Paul: Something about bibliography. [1891]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 17.
29. Uott. p. 11-24
30. Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok terén. Bp. : OMKDK, 1962. p. 103.
31. Rayward, W. Boyd: The International Federation for Information and Documentation (FID). In: Encyclopedia of library history. New York : Garland, 1994. p. 290.
32. Lexikon des Bibliothekswesens. Bd. 1. 2. Aufl. Leipzig : Bib-

- liographisches Institut, 1974. col. 711.
33. Esztegár László: Az egyetemes repertórium. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 341-350.
 34. Montieur Belge. 16-17. September 1895. p. 3421-3423. Idézi: Junker, Carl: Das Internationale Institut für Bibliographie in Brüssel. Leipzig : Ramm & Seemann, 1897. p. 7.
 35. uott. p. 4-5.
 36. A lap 1895 és 1911 között rendszeresen került az olvasók kezébe, az 1912-es és 1913-as évfolyama nem jelent meg, az 1914-es újabb próbálkozásnak pedig az I. világháború vetett véget.
 37. Vö. Nemzetközi könyvészeti kongresszus. In: Magyar Könyvszemle, 1910. p. 188.
 38. A nemzetközi bibliográfiai értekezlet lefolyásáról. In: Magyar Könyvszemle, 1908. p. 397.
 39. Rayward, W. Boyd: The International Federation for Information and Documentation (FID). In: Encyclopedia of library history. p. 291.
 40. Vö. International Federation for Documentation (FID). In: Encyclopedia of library and information science. vol. 12. p. 380-383.
 41. Fitz József: A bibliográfia. In: A magyar tudománypolitika alapvetése / szerk. Magyary Zoltán. Bp. : Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, 1927. p. 363.
 42. The Institut International de Bibliographie at Brussels. In: The Library Journal, 1924. p. 945.
 43. The ALA and the International Institute of Bibliography. In: The Library Journal, 1925. p. 75.
 44. Rayward, W. Boyd: The International Federation for Information and Documentation (FID). In: Encyclopedia of library history. p. 291.
 45. Bisztray Gyula: Főtitkári jelentés. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. 2. (1937-1938). Bp. MKLE, 1938. p. 70.
 46. Vö. Esztegár László: Az egyetemes repertórium. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 341-350.
 47. Junker, Carl: Das Internationale Institut für Bibliographie in Brüssel. p. 8-10.
 48. Sch: Mr. Henri La Fonatine. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 319.
 49. Junker, Carl: Das Internationale Institut für Bibliographie in Brüssel. p. 13.
 50. Esztegár László: A brüsszeli második nemzetközi bibliográfiai konferencia (1897. augusztus 2-4.). In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 266.
 51. Ezzel kapcsolatban részletesebben ld. Kéglj Ferenc: A könyvek, térképek és zeneművek kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1991-1993. Bp. : OSZK, 1997. p. 240-243.
 52. Babiczky Béla: A 80 éves Nemzetközi Dokumentációs Szövetség és az Egyetemes Tizedes Osztályozás. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1975. p. 650.
 53. Bibliográfusok társasága. In: Budai Könyvtár Közlönye, 1. évf. 2. sz. (1897. dec.). p. 12.
 54. Magyar bibliográfiai társaság. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 316-318., az idézetek forrása: p. 317.
 55. Esztegár László: Az egyetemes repertórium. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 349.
 56. Otlet, Paul: Henri La Fontaine. In: International organisation and dissemination of knowledge. [1934]. p. 216.
 57. Junker, Carl: Ein allgemeines bibliographisches Repertorium und die erste internationale bibliographische Konferenz in Brüssel 1895. Wien : Hölder, 1896. p. 5.
 58. International Federation for Documentation (FID). In: Encyclopedia of library and information science. vol. 12. p. 379-380.
 59. Vö. Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. 1. kötet. Bp. : Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára, 1941.
 60. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: Creation of a universal bibliographic repertory : a preliminary note. [1895]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 35. A tanulmány szemelvényes magyar nyelvű változata: Henri La Fontaine és Paul Otlet világbibliográfiai terve (1895). In: Egyetemes könyv- és könyvtártörténet : 19-20. század : szöveggyűjtemény / összeáll. és szerk. Bényei Miklós. Debrecen : Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézete, 2001. p. 73-76.
 61. Idézi Remete László: Magyar szakemberek részvétele az Institut International de Bibliographie munkájában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1975. p. 635.
 62. Esztegár László: A brüsszeli második nemzetközi bibliográfiai konferencia (1897. augusztus 2-4.). In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 269.
 63. Katsányi Sándor: A fővárosi könyvtárának története. 1. kötet, 1945-ig. Bp. : FSZEK, 2004. p. 167.
 64. Remete László: Magyar szakemberek részvétele az Institut International de Bibliographie munkájában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1975. p. 637.
 65. Junker, Carl: Ein allgemeines bibliographisches Repertorium und die erste internationale bibliographische Konferenz. Wien, 1896. Idézi: Esztegár László : Az egyetemes repertórium. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 342.
 66. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: Creation of a universal bibliographic repertory : a preliminary note. [1895]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 26.
 67. Lorphèvre, Georges: Die Entwicklung der Dezimalklassifikation in Europa. In: DK-Mitteilingen, 1967. 1. p. 4.
 68. Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. 1. kötet. p. 488.
 69. A rövid hírt hivatkozta Esztegár László: A brüsszeli határozatok. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 334.

70. Vö. Joachim, Johannes: Das Brüsseler (Melvil Dewey'sche) Decimalsystem. In: Dziatzko, Karl: Beiträge zur Kenntnis des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens. 3. Leipzig : Spirgatis, 1896. p. 73-78.
71. Gräsel, Armin: Grundzüge der Bibliothekslehre. Leipzig : Weber, 1890. p. 148-154., 154-155., második kiadásban: Leipzig : Weber, 1902. p. 228-231.
72. Vö. Graesel, Armin: Carl Junker: Die Dezimal-Classification. Wien, Hölder, 1897 + Derselbe: Ueber den Stand der Bibliographie in Oesterreich. Ebda, 1897. : [ismertetés]. In: Deutsche Litteraturzeitung. 1898. col. 1715-1716.
73. Esztegár László: A brüsszeli második nemzetközi bibliográfiai konferencia. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 273.
74. Eichler, Ferdinand: Bibliothekspolitik am Ausgange des 19. Jahrhunderts. Leipzig : Harrassowitz, 1897. Idézi: Esztegár László: A brüsszeli határozatok. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 334.
75. Eichler, Ferdinand: Der Kampf um das Dewey'sche System. In: Centralblatt für Bibliothekswesen, 1896. p. 424.
76. Die Decimal-Classification : Gekürzte allgemeine Tafeln. Wien, 1897. Vö. Junker Károlytól. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 416.
77. Thron, J.: Das Institut International de Bibliographie in Brüssel : Gegenwärtiger Stand seiner Arbeiten und Veröffentlichungen. Brüssel : IIB, 1904.
78. Vö. Remete László: Magyar szakemberek részvétele az Institut International de Bibliographie munkájában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1975. p. 636-637.
79. Vö. Uott. p. 637-644., illetve Uő: Szabó Ervin külföldi könyvtári kapcsolatai. In: A város könyvtárunk : Konferencia Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából : 2002. október 10. Bp. : FSZEK, 2003. p. 101-107. és Babiczky Béla: A 80 éves Nemzetközi Dokumentációs Szövetség és az Egyetemes Tizedes Osztályozás. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1975. p. 651.
80. A Fővárosi Könyvtár 1912. évi működéséről. In: Magyar Könyvszemle, 1913. p. 391.
81. Esztegár László: A brüsszeli második nemzetközi bibliográfiai konferencia. In: Magyar Könyvszemle, 1897. p. 272-273.
82. Lorphèvre, Georges: Die Entwicklung der Dezimalklassifikation in Europa. In: DK-Mitteilungen, 1967. 1. p. 4.
83. Rules for the developing the Decimal Classification. [1896]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 63-70.
84. Manuel de la classification bibliographique décimale : Exposé et réglés. Bruxelles : Institut International de Bibliographie, 1898. Röviden ismerteti: A tizedes bibliográfiai rendszer. In: Magyar Könyvszemle, 1898. p. 420.
85. Manuel du répertoire bibliographique universel. Bruxelles : IIB, 1905.
86. Gulyás Pál: A modern nyomtatványok könyvészeti leírásának szabályai. In: Magyar Könyvszemle, 1906. p. 336-337. a teljes cikk: p. 335-344.
87. Lorphèvre, Georges: Die Entwicklung der Dezimalklassifikation in Europa. In: DK-Mitteilungen, 1967. 1. p. 5.
88. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: Creation of a universal bibliographic repertory : a preliminary note. [1895]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 25-50.
89. Uott. p. 25-26., 39-40. (A berni egyezmény magyar nyelvű szövegét ld. Egyezmény az irodalom és művészet alkotásainak védelmére alakítandó nemzetközi szövetség tárgyában. In: Egyetemes könyv- és könyvtártörténet : 19-20. század : szöveggyűjtemény. p. 63-68.)
90. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 3.
91. Prinzhorn, Fritz: Die Dokumentation und ihre Probleme. In: Die Dokumentation und ihre Probleme : Vorträge gehalten auf der ersten Tagung der Deutschen Gesellschaft für Dokumentation ... Leipzig : Harrassowitz, 1943. p. 3.
92. Otlet, Paul: Traité de documentation : Le livre sur le livre : Théorie et pratique. Bruxelles : Palais Mondial, 1934. p. 431. Hivatkozta: Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. : OMKDK, 1962. p. 32.
93. Idézi: Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. p. 34.
94. Otlet, Paul: Science of bibliography. [1903]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 83-84.
95. Vö. Uott. p. 80-86., az idézetet ld. p. 83.
96. Otlet, Paul: Transformation in the bibliographical apparatus of sciences. [1918]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 149-150.
97. Uott. p. 149.
98. Vö. Goldschmidt, Robert – Otlet, Paul: On a new form of the book : microphotographic book. [1906]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 87-95.
99. Goldschmidt, Robert – Otlet, Paul: The preservation and international diffusion of thought : The microphotographic book. [1925]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 208.
100. Vö. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 1.
101. Otlet, Paul: Traité de documentation. Bruxelles : Palais Mondial, 1934. Idézi: Rayward, W. Boyd: The origins of information science and International Institute of Bibliography/ International Federation for Information and Documentation. <<http://people.lis.uiuc.edu/~wrayward/otlet>>
102. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 3
103. Vö. Gulyás Pál: A modern nyomtatványok könyvészeti leírásának szabályai. In: Magyar Könyvszemle, 1906. p. 335-336.

104. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 3.
105. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: On the organisation of intellectual work within the League of Nations. [1920]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 165.
106. The Brussels Institute again. In: The Library Journal, 1927. p. 798.
107. Otlet, Paul: The Union of International Associations. [1914]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 119-120., 128.
108. Uott. p. 117., 122.
109. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: On the organisation of intellectual work within the League of Nations. [1920]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 163-164., illetve Baranyi Zoltán: Nemzetközi tudományos intézmények és szövetségek repertórium. In: A magyar tudománypolitika alapvetése. p. 545.
110. Otlet, Paul: The Union of International Associations. [1914]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 127.
111. La Fontaine, Henri – Otlet, Paul: On the organisation of intellectual work within the League of Nations. [1920]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 166-167.
112. Vö. György Péter: Bibliotheca universalis – bibliopolisz on line. In: MEMEX. p. 178-182., 192.
113. Boyer, M. Christine: Cybercities. New York : Princetown Architectural Press, 1996. p. 212-213. Idézi: György Péter: Bibliotheca universalis – bibliopolisz on line. In: MEMEX. p. 181.
114. Vö. Otlet, Paul: The Union of International Associations. [1914]. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 112-129.
115. Hivatkozta Rayward, W. Boyd: International organisation and dissemination of knowledge. p. 167. 3. sz. jegyzet.
116. International Federation for Documentation (FID). In: Encyclopedia of library and information science. vol. 12. p. 382.
117. Rayward, W. Boyd: International organisation and dissemination of knowledge. p. 128. 15. sz. jegyzet.
118. Idézi Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. p. 80.
119. György Péter: Bibliotheca universalis – bibliopolisz on line. In: MEMEX. p. 193.
120. Rayward, W. Boyd. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 220. 10. sz. jegyzet.
121. Rayward, W. Boyd: Introduction. In: International organisation and dissemination of knowledge. p. 5-6.
122. Dippold Péter: A nemzeti bibliográfiák gyűjtőköre avagy Elérhető-e a teljesség?. In: Könyvtári Figyelő, 2006. p. 262.
123. György Péter: Bibliotheca universalis – bibliopolisz on line. In: MEMEX. p. 185.
124. Esztegar László: Az egyetemes repertórium. In: Magyar Könyvszemle, 1896. p. 349.
125. Esztegar László: Jelentés az 1900-iki párisi bibliográfiai és könyvtárnoki kongresszusokról. In: Magyar Könyvszemle, 1901. p. 184.



A Magyar Elektronikus Könyvtár hírblogot indított (<http://mekhitek.freeblog.hu>), melyben az érdeklődő olvasókat és a kollégákat szeretné rendszeresen tájékoztatni az újdonságokról, eseményekről, hírekről és általában a MEK-ben folyó szakmai munkáról. A bejegyzésekhez észrevételeket, megjegyzéseket lehet tenni. RSS szolgáltatás, archívum és kategóriánkénti csoportosítás is segíti a tájékozódást.

(Katalist, 2007. április 5.)